III. Pravomoc trestní vykonávají:

1. Soudy okresní.

2. Sborové soudy I. stolice vykonávají pravomoc:

a) jako soudy vyšetřující (§ 11 tr. ř.);

b) jako radní komory o přípravných vyhledáváních a vyšetřováních (§ 12);

c) jako soudy nalezací (§ 13 č. 1 tr. ř.);

d) jako soudy odvolací ve věcech přestupkových (§ 13 č. 2 tr. ř.).

3. Soudy porotní (viz čl. Porotci).

4. Sborové soudy II. stolice rozhodují o stížnostech proti usnesením radní komory (§ 114 tr. ř.), o odporu proti vydání v obžalovanosť a o odvoláních, pokud se připouštějí ve smyslu §§ 283 a 345 tr. ř.; dohlédají dále nad činností trestních soudů ve svém obvodu a rozhodují o stížnostech na ně podaných, ač není-li pořad právní vyloučen neb něco jiného nařízeno.

5. Nejvyšší dvůr soudní jako soud zrušovací (kasační) rozhoduje o všech zmatečných stížnostech, pokud jsou tr. řádem připuštěny (§ 16 tr. ř.).

6. Státní zastupitelství: Při každém soudu I. stolice je zřízen státní zástupce, při každém sborovém soudu II. stolice vrchní státní zástupce a při nejvyšším soudu generální prokurator s potřebným počtem náměstků. (Viz čl. Zastupitelstvo státní, Zastupitelstvo státní vrchní a prokurator generální.)

7. Funkcionáři státního zastupitelství: Úkony státního zastupitelství obstarávají při soudech okresních orgány státního zastupitelství. (Viz čl. Zastupitelstvo státní).

IV. Nejvyšší soudní dvory práva veřejného.

1. Říšský soud zřízený na základě státního základního zákona ze dne 21. prosince 1867 č. 143 ř. z. (Viz čl. Soud říšský).

2. Správní dvůr soudní (zák. z 22. října 1875 č. 36 ex 1876). (Viz čl. Dvůr soudní správní.)

3. Státní dvůr soudní (§§ 16—28 zák. ze dne 25. července 1867 č. 101 ř. z. (Viz čl. Dvůr soudní státní).

V. Soudy důchodkové. Viz čl. Úřady důchodkové trestní.

VI. Soudy vojenské. Viz čl. Soudy vojenské.

VII. Soudy živnostenské. Viz čl. Soudy živnostenské.

Ústavy dobročinné (humanitní).

I. Pojem a význam.

Ústavy dobročinnými jsou míněna veškera opatření k tomu určená, aby trvale nebo dočasně odpomáhala dle možnosti osobám, které staly se k výdělku neschopnými ulevujíce bídě a nouzi a poskytujíce prostředky před schudnutím chránící, opatřujíce v jiných případech opět nemocným a na duchu chorým lékařskou pomoc nebo sloužíce přímo za útulek osobám stiženým nezhojitelnými chorobami tělesnými nebo duševními, nebo konečně vychovávajíce opuštěné a zanedbané dítky a vedouce je k píli a práci. Jakkoli vznešený a všeobsáhlý úkol tento pochopen a prováděn byl již od nejstarších dob a zejména církev co nejhorlivěji přispívala k rozšíření ústavů dobročinných, přece v mnohých směrech pociťován nedostatek důležitých těchto ústavů i ještě v 17. a 18. století. Úplný rozvoj ústavů dobročinných jest děkovati našemu století; přece však podnes vlivem hlavně poměrů sociálních nemohou stávající ústavy dobročinné úspěšně zbýti se úkolu svého, ježto potřeby neustále rostou obrovským

téměř přirůstáním osob bez pomoci; hmotný náklad pak, kterého ústavy ku zdárnému povolání svému požadují, jest téměř neunesitelný a pomoc proti tomu poskytovaná činitelem nejpovolanějším — státem — jest pramalá. I zůstaveno celé břímě a otázka ústavů dobročinných na většině starosti jednak zemí jednotlivých, jednak ale zejména okresů a obcí. A ještě tu jsou závažné a přirozené překážky tlumící téměř žádoucí rozvoj opatření humanitních: je to zadluženost většiny obcí i měst (někde i do milionů jdoucí), jsou to finanční břemena na nich váznoucí a obrovské daně, jimiž jednotlivci přetíženi jsou.

II. V širším smyslu náležejí k ústavům dobročinným i taková zařízení, kterými má se napomáhati a sesilovati činnost výdělková — jako jsou ústavy sprostředkující práci, spořitelny, nemocenské a pohřební pokladny, úvěrní a záloženské ústavy pro nemajetné živnostníky, družstva nákupní (napomáhající k levnému nákupu svým členům tím, že ve velkém sama zboží nakupují), pokladny vdov a sirotčí pokladny, invalidovny a vůbec veškery humanitní spolky a podniky. Úkolem této stati jest všimnouti si ústavů dobročinných v užším slova smyslu, t. j. těch, které po výtce odnášejí se ku zdravotnictví a k chudinství.

1. Pracovny: Při pracovnách lišiti jest mezi pracovnami jakožto ústavy dobročinnými, kteréžto opatřují práci a výdělek osobám o to stojícím, a mezi pracovnami donucovacími, kteréž přidržují násilně ku práci osoby zdravé, schopné k práci, avšak práce se štítící. Dobrovolných pracoven jest v celém Rakousku pohříchu jen tré; v roce 1894 bylo v těchto ústavech zaopatřeno k. př. 7573 osob nákladem 34.993 zl. O pracovnách donucovacích neboli polepšovnách viz čl. »Káznice« (viz též čl. »Byty dělnické«).

2. Ústavy chudinské (chudobince): Viz čl. »Zákonodárství chudinské«. R. 1894 bylo v celém Rakousku úhrnem 12.962 chudobinců, z nichž rozděleno bylo mezi 259.929 chudých 5,312.151 zl., připadal tudíž jeden podělený chudý na 91 obyvatele. Průměrně dostávalo se jednomu chudému ročně 20 zl. 44 kr., čili na jednoho obyvatele v mocnářství přišlo průměrně 22 kr.; ovšem partikulárně jeví se značné v tom rozdíly.

3. Ústavy slepců: Zde činí se rozdíl mezi ústavy pro léčení slepců (oční kliniky), mezi ústavy k zaopatření nevyhojitelnou slepotou stížených osob (pravidelně dospělých) a konečně ústavy k výchově a vyučování slepců, zejména dětí slepých od narození nebo dětí osleplých. V ústavech tohoto druhu vyučují se chovanci všechněm předmětům základním (čtení, psaní, počítání), zejména pak věnuje se celá pozornost vyučování v hudbě a tak má se nebožákům těmto poskytnouti nejen příhodný zdroj k samostatnému výdělku, nýbrž má se i hudbou blahodárně působiti na mysl jejich. Osoby ženské pak učí se i pracem ručním rozmanitého druhu (tkání, pletení, zhotovování koberců, obuvi, košíků atd.). Obzvláštní zřetel věnuje se též při slepcích smyslu hmatovému, kterým má jim mnohdy nahražovati nedostatek smyslů jiných, hlavně smyslu zrakového. V Rakousku jest 10 ústavů slepců.

4. Ústavy pro blbce (idioty) vychovávají jednak takové děti, které jsou již od nejútlejšího věku na duchu choré neb slabomyslné, jednak zřízeny jsou pro dospělé blbce, zejména kretény, kteříž uznáni byli nevyléčitelnými. Ústavy tyto jsou v Rakousku 4, a chovaly r. 1894 nákladem 36.659 zl. 286 osob.

5. Bláznice (viz tento čl.). R. 1894 bylo v 30 veřejných a 7 soukromých blázinců zaopatřeno 19.026 osob.

6. Naleznice (viz tento čl.). V ústavech těchto bylo r. 1894 zaopatřeno 11.211 dítek; jinak (t. j. mimo ústavy tyto) zaopatřeno bylo téhož roku 28.191 nalezenců.

7. Porodince (viz tento čl.). V 18 porodincích bylo r. 1894 zaopatřeno 20.192 matek a 17.686 dítek nákladem 432.384 zl.

8. Útulny pro děti (asyly) a sirotčince. R. 1894 bylo v ústavech těchto (počtem 198) zaopatřeno 13.229 dětí nákladem 1,358.790 zl. (srv. čl. Káznice, Školy mateřské a jesle).

9. Nemocnice (viz tento čl.). R. 1894 bylo v Rakousku 620 nemocnic 379.708 nemocných. Z počtu toho průměrně jako úplně uzdravených propuštěno bylo 68·8%, 17% připadalo na polepšené zdravím a 5·1% na nevyhojené, kdežto 9·1% z nich zemřelo. Z počtu nemocnic (620) bylo 57 vlastnictvím duchovních jednot, kdež celkem léčeno bylo 34.953 nemocných.

10. Chorobince a ústavy zaopatřovací zaopatřují osoby stižené nevyléčitelnými neduhy neb osoby k výdělku neschopné. R. 1894 bylo celkem 1862 takovýchto ústavů a chovalo 44.228 osob nákladem 3,153.264 zl.

11. Ústavy hluchoněmých (viz tento čl.).

Ústavy kontumační jsou ústavy provádějící ochranná opatření proti zavlečení nakažlivých nemocí.

I. Karanténa.

Název »karanténa« pochází od 40denní dohlídky nad příchozími (quarantina), jež byla nařízena v XV. stol. v Benátkách. Karanténou v užším slova smyslu jest tudíž doba, po kterou nesmí se lodi buď vůbec neb jen obmezeně stýkati se zemí, pokud se týče s jinými loďmi neb obyvatelstvem, je-li tu podezření, že jsou stiženy nakažlivými nemocemi. Posádka a cestující musí setrvati po tu dobu buď na lodi, nebo umístí se ve zvláštních, k tomu cíli zřízených lazaretech. Též zboží nesmí býti z lodí vyloženo; rozhodnou je tu okolnosť, je-li náchylno k nákaze a dále velikosť nebezpečí. V širším slova smyslu jest karanténa souhrn všech opatření, jimiž podrobují se přibylé osoby, lodi, zboží atd. isolaci a pozorování, pokud se týče desinfekci (karanténa pozorovací, čistící). Východní mor a jiné nakažlivé nemoci měly v zápětí opatření, aby zabráněno bylo zavlečení jich. Opatření ta spočívají jednak v úplném uzavření hranice s určitými místy vstupnými, v nichž jest karanténa zřízena, jednak v dohlídce nad osobami a zbožím, jež pochází z krajin nákazou podezřelých. Karantény, jako vstupná místa pro styk námořský, nalézají se téměř ve všech větších přístavech evropských. V roce 1850 a 1851 vyjednávalo se mezi Francií, Rakouskem, Neapolskem, Španělskem, Velkou Britanií, Řeckem, Portugalskem, Sardinií, Toskánou, Římem a Portou o docílení jednotného postupu při opatřeních karantenních a v 48 konferencích, jež odbývány byly od 23. července 1851 až do 19. ledna 1852, sdělána osnova »convention sanitaire internationale« a zjištěn mezinárodní reglement karantenní. Dotyčná smlouva ze dne 3. února 1852, jež však není podepsána všemi účastnými mocnostmi, ustanovuje, že obecná zdravotně policejní opatření směřují jen proti východnímu moru, žluté zimnici a choleře a že všechny lodi, vyjímaje plavidla určená pro službu celní a strážní,